

NÉMETH GABRIELLA

Jogászai etikai kihívások a technológiai fejlődés tükrében: az etika és jog innovációjának aktuális kérdései^[1]

BEVEZETÉS

A 21. századi technológiai robbanás legújabb – az automatizációval, a robotikával összefüggő – fejlesztési megoldásai számos olyan kihívás elé állítják az emberiséget, amelyre korábban nem volt példa. A digitális fejlődés annyira gyors tempójú technológiai fejlődést jelent, amely komoly kihívás elé állítja az embereket. Az ember evolúciós alkalmazkodása egy lassú érési folyamat, és az emberi döntésekre alapított jogi döntéshozatali folyamatokat is az eddigiekben a megfontolt, méltányos igazságkeresés és érdekmérlegelés jellemezte. Mára ugyanakkor a virtuális, a digitális világban a folyamatok felgyorsultak és a döntéshozatal is a gyorsuló tempó és az élményalapú befolyásolás jellemzi.^[2] A 19. századi ipari forradalmat említhetjük a maihoz hasonló változásokat generáló innovatív egykori korszakhatárként, hivatkozhatunk Eörsi adaptációs korszakolásának elméletére is,^[3] de mégis, a mesterséges intelligencia, az IoT és a big data korában, az Ipar 4.0 környezetben a megosztott gazdaságok és platform megoldások újításai közt teljesen új dimenzió kezdődik a jog és az erkölcs, az etika világában is.

Korunkban a szakértői bizonyítás jelentőségének növekedése is szoros összefüggésben áll azzal a fejlődési folyamattal, amely a tudomány és technika terén, valamint ennek hatására a társadalomban az elmúlt évtizedekben végbement. Ennek eredményeként nőtt a különleges szakértelmet igénylő területek száma, a társadalmi viszonyok egyre bonyolultabbá váltak, amely az igazságszolgáltatásban úgy jelent meg, hogy a peres és hatósági eljárások tárgyi és szerkezeti összetétele jelen-

[1] A jelen tanulmány szerves részét képezi a 2019/20 tanévben alkalmazott és megújított jogászai etika és hivatáserkölcsh képzésnek a győri Széchenyi István Egyetem jogász- és jogi asszisztens képzésében.

[2] „A fogyasztók mindent azonnal akarnak és még jól is akarják érezni magukat...”-írja a digitalhungary.hu, amely egy jelentős online e-kereskedelmi kommunikációs portál. Nagyobb lett az élményzaj, korlátlanul dől az információáradat a felhasználókra, az ügyfélki-
szolgálat folyamatába bekapcsolódik az adatalapú elemzések módszertana, azaz az ügy-
félviszonyokat profilmintákba rendszerezik, majd a profilozáson keresztül világos képet
lehet arról kapni, hogy kik is az ügyfelek, és mit is akarnak valójában. Ez a változás tehát
a fogyasztói döntéshozatal új módszere az e-gazdaságban (Digital Hungary, 2020).

[3] Eörsi, 1975, 394.

tós változáson ment át.^[4] Jellemzővé vált a jogi problémáknak más szakmákhoz tartozó kérdésekkel való összefonódása, és emiatt megítélésük egyre nehezebbé vált. Ezzel párhuzamosan a bírósági, jogi eljárásokban is megnőtt az igény a modern természettudományok eredményeinek a bizonyítási eljárásban történő felhasználása iránt.

A jelen tanulmány azzal a céllal íródott, hogy bemutassa, hogyan érinthetik az innovatív újdonságok és felgyorsult tempójú változások a jogi feladatokat végző hivatásrendek és közreműködő szakmák meglévő etikai normáit. A tanulmányban jogász etika keretében a jogi feladatokat ellátó – nemcsak – jogász hivatásrendek szakmai szabályaira vonatkozó erkölcsi normák érintettsége kerül áttekintésre, és bemutatásra kerül, hogy hogyan erősítheti az innováció szükségessége az erkölcs meglévő szerepét.^[5]

I. TRADICIONÁLIS ELVEK ÉS AZ ETIKA INNOVÁCIÓJÁNAK KETTŐSSÉGE

Tradicionális etika és az etika innovációjának kettőssége kezd kibontakozni a jogász etika keretében is. Egyrészt meglévő erkölcsi alapelvek változatlanul érvényben maradnak vagy új dimenzióba kerülnek, illetve teljesen új dilemmák válnak szükségessé. Az eddigi, klasszikusnak tekinthető etikai normák közül számosak (pl. összeférhetetlenség, joggal való visszaélés, az igazságosságra törekvés hagyományos értékei) továbbra is stabil iránymutatásul szolgálhatnak a jogászok számára, ugyanakkor egyes klasszikus erkölcsi iránymutatások új érvénysülési közegben kelhetnek életre (a szakmaiság és a lelkiismeretes munkavégzés kiegészül a legújabbkori innovatív technikai ismeretek követésének hivatáserkölcsi kötelezettségével, vagy a digitális térben a személyiséghez kapcsolódó normák átértelmeződhetnek).^[6] Emellett olyan új jogász etikai kihívások is jelentkezhetnek, melyekre az eddigiekben nem volt példa és megoldásra, reakcióra várnak, hiszen az új technológiákba épített mesterséges intelligencia, az algoritmusok fejlesztése és működtetése az emberiséget, a jogrendszereket érinti, akár meg is változtathatja. Ebből következik, hogy teljesen új etikai problémák is felmerülhetnek, mint például az automata és emberi közreműködés nélküli döntések dilemmái, a személyes jogok vagy a humanitásérzés elvesztésének veszélyérzete, esetleg a mesterséges entitások szükségességének, jogosultságainak és korlátozási

[4] Jó helyzetleírást nyújt a 2016. évben megújított igazságügyi szakértői törvény preambuluma is (2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről).

[5] Bírók, ügyvédek, ügyészek, jogtanácsosok, igazságügyi szakértők, közjegyzők, állami végrehajtók, csőd- és vagyongondnokok, felszámolók, kormánytisztviselők, igazságügyi alkalmazottak, illetve érintőleg ingatlanközvetítők, adótanácsadók, tágran értelmezve (hiszen ingatlan vagy adóügyekben is közvetve számos jogi feladat felmerülhet).

[6] 2016. évi XXIX.tv. 3.§ (1) bek. szerint az igazságügyi szakértő feladata, hogy a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását.

lehetőségeinek kérdésköre.^[7] A gépi entitások megjelenése újra definiálandóvá teheti magát az embert, vagy a humán létezéshez kapcsolható értékeket. Hiszen a gép mihez képest lesz, lehet más; és ha más lesz, vagy másnak kell lennie, vajon jobbnak kell-e lennie; és ha nem, akkor elegendő-e a másság önmagában. Az újítások – előzmények nélkül – ugyanis nehezen viszonyíthatók a tradicionális értékekhez.

Már annak megítélése is, hogy egy innovációt a jog engedélyezzen (szabályozzon) avagy betiltson, közös erkölcsi, társadalmi értékítéletet igényel. Hasonlóan ahhoz, hogy a „való világbeli” emberi méltóság különbözik a virtuális tér méltóságától, vélhetően szükség lesz új értelmezésekre, új összevetésekre a jogászai hivatást érintő etikai kérdésekben.^[8] Ha a releváns magyar szakirodalomban sincs meggyőző módon kikristályosítva egyes fogalmak, definíciók tartalma, akkor különös nehézségekbe is ütközhetünk az újraértelmezési kihívások során. Az újító innováció számos esetben egyidejűleg új megoldásra is vezet, és jó néhány olyan helyzet adódik, melyekre válasz, mint megoldás még nem születik, de új feltehető kérdések annál inkább. Mindemelllett a jogászai foglalkozások más szakmáktól, hivatásoktól eltérő jogokat és kötelezettségeket tartalmazhatnak, ezért érdemes e sajátosságokat a 21. századi etikai kihívások szemszögéből is megvizsgálnunk. Azért is, mert napjainkban nemcsak a jogban, de az erkölcsben is alapvető változások mennek végbe, követendő a társadalmi és technikai változásokat.^[9]

Egyes hagyományos jogi kategóriák, jogelvek vagy erkölcsi értékek – mint például a személyiség, a méltóság – új dimenzióba kerülnek. A profilozás esetében egy virtuális alteregót állítanak fel az érintett személyről, míg a big data esetén előfordulhat, hogy az érintettet nem konkrét, valós egyéni jellemzőinek megfelelően kezelik, azaz olyan személyiséget tulajdonítanak neki, amihez nincsen köze valójában.^[10] Így a személyiség kategóriája a virtuális valóságban, illetve az adatalapú digitális térben megváltozik, és – megfelelő erkölcsi, jogi kontroll hiányában – akár megvalósulhat az adatok „diktatúrája” is.^[11] A személyiséghez kapcsolható vagy ahhoz vonatkoztatható erkölcsi és jogi értékek is, mint a jogászai hivatásetikában gyakran felmerülő méltóság, függetlenség, összeférhetetlenség, jóhiszeműség kérdései is új dimenzióba kerülhetnek. Vagy attól, hogy a digitális térben való viselkedésben is értelmeznünk kell, vagy éppen attól, hogy embertől eltérő másik entitásra (személyiségre), pl. az embert segítő algoritmusra vagy robotra kellene vonatkoztatni a jövőben. A 19. század végén a fényképezőgép feltalálása is hasonló etikai vitákat váltott ki a magánélet kapcsán, mint amelyet az Internet manapság.^[12] A digitális technológiai kihívások a jogalkotó számára azzal

[7] Eszteri, 2015.; Mesterséges Intelligencia Elektronikus Almanach, 2012.

[8] Deli, 2018, 7.

[9] Földesi, 2017, 3-4.

[10] Deli, 2018, 11.

[11] Deli, 2018, 12.

[12] A Kiber etika (cyberethics) kifejezés is újkeletű, amely a számítógépre, a programozásra és a felhasználókra egyaránt vonatkozó etikai tárgyköröket foglalhat magában (Wikipedia, 2020.).

a kihívással járnak, hogy úgy lesz kénytelen a természetes személyt illető értékeket (például a méltóságot) védeni, hogy egyrészt közben figyelembe kell vennie virtuális alteregóját is, másrészt a virtuális alteregó alapján bekövetkező esetleges jogellenes hátrányok és visszaélések ellen is védelmet kell biztosítania.^[13]

Eörsi szerint a jog fejlődése aktív adaptáció. E folyamat alapvetően kiegyensúlyozott, de bizonyos társadalmi-gazdasági időszakokban erőteljesebben jelennek meg a jogi konfliktusok régi és új között, és a jogszemlélet is hirtelen és lényegesen megváltozik. Eörsi ezt a korszakváltás aktív adaptációjának nevezi, megkülönböztetve azt a mindennapos aktív adaptációtól, amely tulajdonképpen észrevétlen folyamat. A korszakváltásos adaptációban a jog hagyományos megoldásai már nem nyújtanak minden új társadalmi-gazdasági innovációra jogi biztonságot, és a bírói gyakorlat sem áll még készen a joghézagok gyakorlatias kitöltésére.^[14] A szerző szerint az Eörsi-féle aktív adaptációs elmélet felől nézve a 21. századi technológiai robbanás időszakában, ismét egy korszakváltó adaptációs szakaszban vagyunk, amikor a technológiai, társadalmi fejlődés számos jogintézmény újragondolását vetheti fel, és amikor magától a társadalmi-gazdasági folyamatoktól függ, hogy mennyi őrződik meg a változás előtti jogból.^[15] A modern technológiák folyamatos fejlődése többek között az online ÁSZF-ek és az online jogok korszaka lett a magánjogban, az adatalapú profilozhatóság jelentős hatással bírhat a büntetőjogban vagy a közigazgatásban. Eközben jelentőssé válik a bírói jogfejlesztés és az etika, az erkölcs szerepe a klasszikus jogintézmények jövőbeli (korszakváltó) jogalkotást megelőző, a jog adaptációs, átalakulási folyamatában. A jogbiztonság még ma is elképzelhetetlen magas szintű jogász (ügyvédi, bírói stb.) tevékenység nélkül,^[16] ugyanakkor egy 21. századi jogásznak a jogi ismereteken jóval túlmutató, interdiszciplináris és digitális kompetenciákkal kell rendelkeznie a jó minőségű munkavégzéshez, akár még igen szűk jogterületre specializálódott szakmák esetén is (pl. hatósági ügyintézés online felületek igénybevételével; online ÁSZF-fel történő szerződéskötésben jogi közreműködés; az internetes file-megosztás szerzői jogi kérdéseinek jogi elbírálása stb.), különösen, ha digitalizációval és más technológiai fejlesztéssel, innovációval átitatott szakterületről van szó.^[17] A digitális piacok komplex vizsgálata is mára interdiszciplináris kutatási területté vált, amely nem csak a jogi ismeretekre irányul.^[18]

A társadalmi, szociológiai, politikai, gazdasági, jogi kihívások mellé etikai kihívásokkal, új erkölcsi dilemmákkal is szembesülünk, amelyek válaszra várnak. A jog erkölcsi tartalma többféle szempontból is megítélhető: akár alapjogi, akár emberi jogi, akár a jogelvek nézőpontjából. A büntetőjog, az emberi jogok, az

[13] Deli, 2018, 13.

[14] Eörsi, 1975, uo.

[15] Eörsi, 1975, 395.

[16] Sárközy, 2011, 539.

[17] Németh, 2019(c), 216. ill. ld.: az értekezés Tézisében, 20. o.

[18] Belényesi, 2016, 8.

Alkotmánybíróság erkölcstana is eltérő összefüggéseket boncolgat, mint egyéb jog- vagy társadalomtudományi szakterületek.^[19] És a jog-erkölcs-vallás hármában vizsgálatra érdemes a fejlett társadalmak egyéni identitásválságából eredő erkölcsi aspektusok és az ember és a gépek lehetséges kapcsolatának alapos elemzése is.^[20] Az etikai szabályszegéseknek, az erkölcsi normakövetés hiányának jogi és társadalmi következményei (a felelősség és a felelősségre vonás gyakorlatának kérdései) szintén fontosak.^[21] Mindemellett a tradicionális etikai normák mellett a technológiai fejlődés következtében a jogi szakmákban is kialakuló innováció számos interdiszciplináris és szemléletváltást eredményező következményt okozhat. A jogászképzés vagy a jogi asszisztensképzés számára különösen hasznos lehet, ha a jogász etikát a gyakorló jogász hivatásrendek tradicionális értékei felől és a 21. századi technológiai innovációk szempontjából együtt próbáljuk megérteni.

Az ún. diszruptív technológiák okozta változások azt generálják, hogy meglévő (jog)intézményekre már ne tekintsünk meglévő (jogi) dogmatikai szemüvegen át, hanem konstruktív, újszerű, eddig ismeretlen szemléletmóddal közelítsünk például az okosszerződések vagy a kriptopénzek, az automatizált szerződéskötés vagy a robotizált munkajogi megoldások jövőbeli bevezetéséhez.^[22] Az újszerű, formabontó látásmód nem bűn, sőt, erkölcsi szükségszerűség, egyfajta minimum. A munkahelyek robotizációja, illetve automatizációja következtében többek között eddig nem létező új munkakörök jönnek létre vagy munkahelyek alakulnak át, ahol emberek tömegeit érintő kihívásokkal kell majd szembesülni.^[23] Okszerű, hogy a munkajogászok feladatait is az eddigi munkajogász hagyományoktól eltérő kérdéskörök hatják át a jövőben. A fogyasztóvédelem digitalizálódik, az intelligens rendszerek, az okosmegoldások, a kiberbűnözés vagy az elektronizálódó magánjog a jogalkotási folyamatokba épülő és akár nagy új kódex megalkotása nélküli, mégis egy-egy konkrét eredményterméket létrehozó novumként feszegeti a tradicionális jogrendszerek és jogász szakmák etikai kereteit. E fejlődés a bármely jogterületen tevékenykedő gyakorló jogászok feladatait, a kereskedelmi és üzleti jogot, és még a magánjog egyes szűk szegmenseit (pl. sztenderdizált elektronikus szerződések automatikus alkalmazása) vagy az elekt-

[19] Erre értékes elemzést nyújtott korábban a 9. lábjegyzetben említett tanulmány.

[20] Bircher, 2018, 13.

[21] Nagy – Tóth, 2017.

[22] *Diszruptív technológia*: Mivel az internet és a digitális forradalom átalakította a mindennapjainkat, a 21. században körül vesznek bennünket a diszruptív, a piacokat és az életünket felforgató, átalakító digitális technológiák. E technológiák gyökeresen megváltoztatják az életünket, megkerülik és helyettesítik a régi hálózatokat. Az új technológiák közül a dolgok internete (IoT), az önkiszolgáló informatika, a mobilfizetés, a mesterséges intelligencia és a következő generációs wifi lesz a legnagyobb hatással jövőbeli (nemcsak üzleti) folyamatainkra. További hasonló: a tudásalapú munka és annak gépesítése, a mobilinternetes megoldások, a felhőtechnológia, a robotika, az önjáró ipari gépjárművek és az újgenerációs genomika, a 3D-s nyomtatás, az alternatív energiatárolás, a fejlett anyag-, olaj- és gázkitermelés, valamint a rekultiváció és a megújuló energiaforrásos technológiák stb.

[23] Kun, 2018, 123.

ronizálódó közigazgatást, illetve az e-pereskedés jogát is áthatják. A digitalizáció egyirányú utca, és ezen az úton haladnak jogászok és jogi közreműködők: ügyvédek, bírák, ügyészek, végrehajtók, szakértők, közjegyzők, jogi asszisztensek, jogtanácsosok, kormányhivatali ügyintézők vagy a jogi ügyekben eljáró mediátorok, a Magyary-program kiterjesztő értelmezése szerint mindenki más is, aki bármilyen jogviszony keretében munkát végez a közigazgatás számára,^[24] vagy vagyonszámláláshoz, esetleg ingatlanközvetítéshez kapcsolható jogi teendőkben akár asszisztensként vagy gyakornokként is közreműködik. Ahhoz, hogy eldönthessük, hogy vajon van-e bármilyen haszna e változások etikai szempontú vizsgálatának, a kérdésfeltevés nem nélkülözhető: etikus-e meglévő normákra hivatkozás nélkül megítélni egy-egy újító technológiai megoldást? Vajon figyelmen kívül hagyhatók-e a klasszikus írásbeliségre alapított jogi tartalmak közvetítésekor (például szerződéskötés, az ajánlatok megküldése, jogszabályok értelmezése) az Interneten elterjedő új digitális kommunikációs szokások?^[25] Vajon a robotoknak majd az emberek etikáját kell-e követniük az automatizált tevékenységek folyamán? Leprogramozható lesz-e egy robot számára az emberi etika, a közérdek és magánérdek határait és egyensúlyát érintő számos dilemma, vagy a jogi kódexekben található jóhiszeműség és tisztesség? A mesterséges intelligencia fejlesztése hogyan érinti a jogászok, a közszolgálatban dolgozók napi munkáját?

Az etika jelentőségének erősödése az innováció korában

A technológiai fejlődést általában a hatékonyabb, gyorsabb, eredményesebb megoldások iránti gazdasági szükségsszerűség indítja el. A tradicionális, klasszikusnak tekinthető etikai dilemmák részben továbbra is érvényesek maradnak, a technológiai innováció ellenére is. Igaz lehet ez például a jogi összeférhetetlenségi kérdésekre, a joggal való visszaélés vagy az igazságosságra törekvés általános jogelveire, a jóhiszemű joggyakorlás vagy a tisztességesség értékeire. A korszakváltás ugyanis nem mindig határolható el élesen a mindennapos adaptációtól.^[26] A közszolgálatot és a bírói hivatást jellemző függetlenség kérdésköre továbbra is stabilan érvényesnek tűnhet. Ezek közül mégis lesznek olyanok, melyek akár az innováció ellenében is – tehát azt meggátló hatással – felülkerekedhetnek. A nyilvános bírósági ítéleti adatbázis, mint szövegtörzs algoritmussal elemezhetővé, vizsgálható vált a technológiai fejlődés következtében.^[27] Ebből azonban az is következhet, hogy megfelelő vizsgálati paraméterek megadását követően a bíró jogi gyakorlata akár nyilvánosan profilozhatóvá, sőt, a statisztikai következtetések levonása után az elemzett jogi gyakorlatokat követő új ügyekre nézve akár előre

[24] Magyary Zoltán Közigazgatás-Fejlesztési Program, 2020.

[25] Pl. emoji, a chat-nyelvben alkalmazott rövidített szavak, szövegek.

[26] Eörsi, 1975, 394.

[27] Zódi, 2014, 1-55.

jósolhatóvá is válhat, ami ugyanakkor – erkölcsi, etikai dilemmát okozva – akár összetűzést jelenthet a bírói függetlenség klasszikus értékével. A jog feladata lesz ilyen esetekre nézve döntést hozni: a meglévő erkölcsi érték, a függetlenség védelme miatt egy kockázatokat hordozó innovatív megoldás tiltása szükséges-e.

Ugyanakkor egyes erkölcsi iránymutatások új dimenziót kaphatnak, hasonlóan ahhoz, amikor a bírói jogfejlesztés során nemcsak új tényállásokat, hanem ismert, de új színben feltűnő tényállásokat kell megoldani a jog adaptációja során.^[28] Láthatóvá vált napjainkra, hogy a szakmaiság és a lelkiismeretes munkavégzés kiegészült a legújabb technikai ismeretek követésének erkölcsi kötelezettségével is. Az igazságügyben tevékenykedők elsődleges kötelezettségévé válik az e-közigazgatás, az e-kormányzás, az e-perek, az e-meghallgatás vagy az e-akták és e-alíráások világában az is, hogy ne csak a szabályzatok betartása okán kövessék az innovációt, hanem proaktív közreműködésük révén támogassák saját szakmai közösségük határait, támogatva ezzel is a technológiai fejlődés előnyeinek kiaknázását. Egyes eljárásokban – különösen, ha az érdekelt fél jogi képviselővel jár el – kötelező a digitális út igénybevétele.^[29] Elektronikus kapcsolattartást is előírnak a jogszabályok számos esetben. Ennek minősül, ha az ügyfél vagy az elektronikus ügyintézészt biztosító szerv a nyilatkozatát vagy döntését elektronikus úton teszi meg. Elektronikus kapcsolattartás alatt ma már a hangkapcsolatot biztosító elektronikus úton történő kapcsolattartást is érteni kell.^[30] A jogi hivatásrendek körében az esetleges digitális írástudatlanság ma már megengedhetetlen, ez korábbi, tradicionálisnak tekinthető erkölcsi értéként eddig ilyen mértékű kényszerként nem volt jelen. És vajon hogyan alakul a tisztelet, mint egymás iránti alapvető erkölcsi érték és szakmai etikai norma a virtuális térben?^[31] A tárgyalótermi munka napjaink bíróságán számos technológiai eszköz használatát is jelentheti, amelyhez az adott eljárásban résztvevő személyek digitális kompetenciái szükségesek.^[32] Az online térben, a digitális világban sajátos viselkedési szabályok is kialakultak, de természetesen egy tárgyalótermi elektronizált környezet ma még nem egyenértékű a közösségi médiában megszokott térrel, az ott érvényesülő erkölcsi, viselkedési normákkal.

Végül olyan új erkölcsi, jogászetikai kihívások is jelentkeznek, melyekre az eddigiekben nem volt példa, és a jövőben egyértelműen új megoldásra, reakcióra várnak. Többek között az új technológiákba épített mesterséges intelligencia, az

[28] Eörsi, 1975, 391.

[29] 2015. évi CCXXII. törvény - az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól 9.§ (1) bek. b) pont.

[30] A 2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól kimondja, hogy természetes személy csak törvényben kötelezhető elektronikus ügyintézésre. Ld. még uitt 13.§.

[31] A bírói etikai kódex szerint a bíró előítéllettől és diszkriminációtól mentesen tiszteletben tartja minden ember méltóságát, és ugyanezt megköveteli az eljárásban résztvevő személyektől és azok képviselőitől is.

[32] Magyarország bíróságai, 2020.

algoritmusok fejlesztése és működtetése miatt az emberiséget, vagy a jogrendszereket érintő olyan új problémák merülhetnek fel, mint az automata és emberi közreműködés nélküli döntések (és döntési hibák) felelősségi dilemmái, a személyes jogok vagy a humanitásérzés elvesztésének veszélyérzete, esetleg a mesterséges entitások szükségességének, jogosultságainak és korlátozási lehetőségeinek kérdésköre,^[33] vagy a napjainkra a legtöbb kormányzati stratégiában is megjelenő digitális írástudás fejlesztésének szükségessége. A kvantumfizikai, nanotechnológiai, az orvosi innovációk (klónozás stb.) és egyéb újítások az emberi lét eddig nem érintett dimenzióiba is elvezetnek, és mivel a jogrendszer az emberi társadalom működésének egészét kellene, hogy modellezze, számos innovatív etikai kihívás várható párhuzamosan és folyamatosan az egyre újító fejlődéssel. Ma már nemcsak társadalomtudósokról, hanem etikusokról, humanistákról is beszélhetünk, akik bevonása nélkül például a nanotechnológiai fejlesztések viszonylag korai szakaszában sem képzelhető el azok felelős fejlesztése. Ez az innovációra is olyan további erkölcsi kötelezettséget tesz, miszerint számos, a tudományos-technológiai közösségen kívüli érintettek, laikusok bevonása szükséges a jövőben a tisztán technológiai innovációnak tűnő fejlesztési folyamatba. Alapvetően etikai, erkölcsi okokból.^[34]

Mindeközben a környezetvédelem, a fenntartható működési megoldások és a társadalmi felelősségvállalás szem előtt tartása szintén új jelenségként fűződik a tradicionális etikai kihívásokhoz, nemcsak a *for profit* alapú vállalati, üzleti életben (ide értendők az ügyvédi irodák, mint gazdasági társaságokhoz hasonló vállalkozások is), de a közszolgáltatot vagy a részben vagy egészben közfeladatellátást végző jogi, jogászai hivatásrendek (közjegyzők, szakértők, végrehajtók stb.) körében is.

Folytathatnánk a további kérdésfeltevést, meglévő válaszok hiányában is, és így is elővillan az etika, az erkölcs szerepe a technológiai fejlődés és a digitalizáció korában: előtérbe kerül, hangsúlyossá válik. A bemutatott módon a tradicionális értékek megerősítése vagy újradefiniálása szükségessé válik, ideértve azok értelmezési közege megváltozásának észlelését. A folyamat és a változás, így a jog folyamatos adaptációja a társadalmi változásokhoz állandó.

Hagyományos szemléletű magánjogászok már megfogalmazzák, hogy az online szerződéskötésekkel kapcsolatos egyik legnagyobb kihívás talán az lehet, hogy a fogyasztóban a hagyományos szerződéskötéshez hasonlatos komfortérzet alakuljon ki.^[35] De az is lehet, hogy mégsem az eddigi szerződéses jó érzésekből kell kiindulni. Megfogalmazódnak az internetes szerződések végrehajthatóságával vagy a felek azonosíthatóságával kapcsolatos aggályok is, amely szerint a végrehajthatóság vagy maga a szerződés is megkérdőjelezhető a hagyományos írásbeli szerződésekhez képest, ugyanakkor még nem foglalkozunk eleget az internetes írásbeliség mibenlétével, változásaival, a kialakulni látszó e-írásbe-

[33] Eszteri, 2015; Mesterséges Intelligencia Elektronikus Almanach, 2012.

[34] Molnár, 2007; Magyar Szabadalmi Hivatal, 2008, 161.

[35] Boóc, 2018, 38.

liség vagy a digitális szóbeliség (szerződés hangaláírással) aktuális kérdéseivel.^[36] Mindeközben egyes uniós normák már akár emoji-knak is jelentőséget tulajdonítanak, és etikai, önszabályozó magatartási kódex kialakítására való törekvést is javasolnak új innovációs megoldásokhoz való alkalmazkodás érdekében, mint amilyen az adatkezelés, a GDPR-megfelelés.^[37] Előnyt jelent, ha az adatkezelőket vagy az adatfeldolgozókat – napjainkban a jogászai hivatásrendek tagjai is ilyennek minősülnek – képviselő egyesületek és egyéb szervezetek magatartási kódexeket dolgozhatnak ki, illetve a már meglévő magatartási kódexeket módosíthatják vagy bővíthetik abból a célból, hogy pontosítsák a GDPR rendelet alkalmazását. A tisztességes adatkezelés – az adatkezelés jogszerűsége mellett – új erkölcsi alaphormává is vált, különösen az adatalapú digitális gazdaság kihívásainak következtében. Az Európai Unió jogalkotása aktívan foglalkozik az online és digitális fejlődés kérdéseivel igen szerteágazó szabályozási területeken (digitális tartalmakra vonatkozó szerződések, információtechnológia a vámügyekben, a fogyasztóvédelem és a megnövekedett üzleti versenyképesség kérdései az adásvétel során, online platformok feltételeinek tisztességesége stb.), valamint a robotika, az automatizáció kérdéseivel, akár a polgári jog területén. Hamarosan meg kell alkotni a robotok és a mesterséges intelligencia általánosan elfogadott, rugalmas és az innovációt nem hátráltató fogalommeghatározását is.^[38] A kiberbűnözés, a gén- és nanotechnológiai kihívások, a munkajogi robotizáció, az adatbázisokkal dolgozó algoritmusok bevetése, a hálózatosodás, a platformok terjedése és az online szerzői jogkezelések új gyakorlatai akár a jogászai feladatokra is már felvet egy-egy aktuális szabályozási kérdést az egyes szakági területeken (munkajog, egészségügyi jog, büntetőjog felelősségi és károkozási kérdéskörei), de olyan generális jogi szemléletbeli változás még nem állott be, amely természetesnek (komfortosnak) találja a gépi automatizmusok jelenlétét az emberi világban és a jogban egyaránt.

Szintén a tradicionális magánjogi szemlélettel nézve úgy tűnhet, hogy az elektronikus szerződéskötés során felvetődő nehézségek java már megoldás alatt áll, a meg nem oldott kihívások pedig inkább fogyasztói tudatosságot, semmint jogalkotói megoldásokat igényelnek.^[39] Ugyanakkor az is bebizonyosodott, hogy

[36] A Cofidis hitelintézet 2020. évi innovációjának lényege, hogy a „hangaláírással” a 2017 óta működő videós azonosítási és a 2018. novemberben indult elektronikus aláírási folyamat kiegészült. Ezt megelőzően papír alapon vagy elektronikus aláírással lehetett hitelszerződést megkötni. Az új fejlesztéssel a hangunkkal végezzük el az aláírást, vagyis szóbeli nyilatkozatot teszünk, hogy aláírtnak tekintjük a szerződést. A szóbeli szerződéskötéssel jelentősen lerövidül az igényléstől az utalásig terjedő átfutási idő, ami pozitív bírálat esetén akár 24 órán belül megtörténhet, ld. a tanulmány készítés idején futó TV reklámok és sajtóhírek, pl.: uzletem.hu.

[37] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) 40. cikk.

[38] Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL)), Felelősség, AG) pont.

[39] Boóc, 2018, 38.

a magukat tudatosnak nevező fogyasztók az online térben általában marketingakciók hatására vásárolnak az e-kereskedés során, és általában idődrukkban keresnek megfelelő ár-érték arányt nyújtó termékeket, szolgáltatásokat, és további (jogalkotói) fogyasztói jogvédelmet igényelnek. Ráadásul nem félnek az automatizáció, illetve robotizáció révén segített és támogatott értékesítéstől, szerződéskötéstől, és gyakran azt sem tudják, hogy az online világban kötnek-e és mikor szerződést, amikor vásárolnak.^[40] Látszódik, hogy egyes új elektronikus gyakorlatokra a meglévő jogi keretek nem alkalmasak, a fogyasztói attitűdök is megváltoztak, a jogtudomány értelmezése, fejlesztése napjainkban tehát nem nélkülözheti az egyre erősödő interdiszciplináris szemléletmódot.^[41] Az Európai Unió is belátja, hogy többek között „a jelenlegi jogi keret hiányosságai nyilvánvalóak a szerződéses felelősség területén, amennyiben a partnerek kiválasztására, a szerződéses feltételekről folytatott tárgyalásra, a szerződések megkötésére és a szerződések teljesítésének és a teljesítés módjának eldöntésére tervezett gépek alkalmazhatatlanná teszik a hagyományos szabályokat; mivel ez rámutat arra, hogy új, hatékony és korszerűbb szabályokra van szükség, amelyek megfelelnek a műszaki fejlődésnek és a piacon használt legújabb innovációknak”^[42] és még számos szabályozási tárgykörben is. Ugyanakkor alapproblémává vált, hogy a technológia megjósolhatatlan fejlődése miatt a szabályozási tárgy szükséges karakterjegyei később és gyorsan el is jelentéktelenedhetnek.^[43] Nem véletlen az sem, hogy egyes igazságügyben tevékenykedő, tehát alapvetően jogi kommunikációt folytató hivatásrendek felett az igazságügyi szaktárca továbbra is felügyeleti jogkört gyakorol.^[44] Így lehetővé válik olyan működési anomáliák észlelése, amely az adott jogi közreműködő működési hibáiból adódóan állampolgári (mint ügyféli) elégedetlenségre enged következtetni, azaz amikor meginoghat az igazságügybe vetett közbizalom.^[45]

[40] Németh, 2019(b), 163-173.

[41] Németh, 2019(c), 216. ill. ld.: az értekezés Tézisében, 20. o.

[42] Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL)) (továbbiakban: EP állásfoglalás 2017) Bevezetés, C) pont.

[43] Klein – Tóth, 2018, 95.

[44] Az igazságügyminiszter a kormány igazságügyért felelős tagja a 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 109. § szerint, és ellátja a közjegyzőkkel, az ügyvédi tevékenységet gyakorlókkal, a bírósági végrehajtókkal, a polgári és közigazgatási jogi közvetítői tevékenységgel, a pártfogó felügyelői tevékenységgel és az igazságügyi szakértőkkel kapcsolatos feladatokat, beleértve egyes felügyeleti jogkörök gyakorlását is, ellátja a szakfordító és tolmácztevékenység ágazati irányítását (ld. 112.§ (8) bek.), lásd még az igazságügyi miniszter 7/2014. (XI. 14.) IM utasítása az Igazságügyi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról.

[45] Németh, 2017, 63.

II. LÉTEZIK-E SZAVATOSSÁGI IDŐ A TRADICIONÁLIS ERKÖLCSI ÉRTÉKEK VONATKOZÁSÁBAN?

A szerző magánjogász lévén az eddigi, az erkölcs és etika számára is kihívást jelentő innovációs példákat többségében inkább a magánjog területéről villantotta fel, de a büntető vagy a közigazgatási jog szakterületeiről hasonló, az innováció által megérintett, fejlesztett jogintézmények ugyanúgy hivatkozhatók (pl. kiberbűnözés, dróntechnológia az idegenrendészetben, online bűncselekmények kihívásai, az e-kormányzás kérdései, automatikus döntéshozatal az igazgatásban, profilozáson és biometrikus adatokon alapuló azonosíthatóság lehetősége adatbázisok alapján stb.).

Vajon fenn lehet-e tartani a 21. századi tudományt és technikát ókori erkölcsi alapokon, a természet tönkretétele és világháborúk nélkül?^[46] Vajon a jogrendszerek milyen erkölcsi normákra alapíthatók a jövőben? Vajon hol a határ abban, hogy meglévő etikai normagyűjtemények vagy jogszabályi normák helyett/mellett a sci-fi irodalomban megfogalmazott etikai irányelvek mentén is gondolkodjunk?^[47] Ahol minden lehetséges, ott nem csak a kíváncsú dolgok valósulnak meg, hanem a nem számolt dolgok is.^[48] Hiába nem tiltakoznának a fogyasztók az akár robotizált eladás és szerződéskötés ellen, e jogi korszakváltásban a robotika és a mesterséges intelligencia fejlődése terén elért szintre tekintettel helyénvaló fontolóra venni (nemcsak) a polgári jogi felelősség kérdéseit is.^[49]

Napjainkban a technológia számos eddigi paradigmát újraír – a civilizáció veszélyeztetése nélkül is -, vegyük például a jogban az írásbeliség-szóbeliség problematikáját. Az Internetet használó fogyasztói közösségek írásbeli, nyelvi szokásai megváltoznak, ez vonatkozik az írott és beszélt nyelv viszonyára is.^[50] Az ún. chat-nyelv, az e-beszédszerűség, az online közösségi médiában használt interaktív nyelvezet egyfajta e-írásszerűséget jelent ma már, ami leginkább a szóbeli csevegés és az írott szövegek egyfajta modern, rövidítésekkel és akár piktogramokkal is kevert egyvelege, és nem úgynevezett tényleges írásos kommunikáció, mint amilyenek például a klasszikus jogi, jogászai szövegek.^[51] Azt azonban ma még nem tudhatjuk, mindez milyen hatással lehet a magánjogi vagy közjogi írásbeliségre, az online közzétett jogi dokumentumok (bírói ítéletek, űrlapok, szerződések vagy hatósági határozatok) megértésére, még távolabbra mutatva ezek jogkövetésére, az online

[46] Végh, 2017, 3402.

[47] Utalok az Isaac Asimov sci-fi regényeiben megfogalmazott robotikai törvényekre is, melyek még az Európai Unió jogalkotási gondolkodásában is megjelennek. Ld. az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL)).

[48] Végh kiemeli: „...és ez az atombombák korában a civilizációnk végét is jelentheti” (Végh, 2017, 3407.).

[49] EP állásfoglalás (2017) Általános elvek, Y) pont.

[50] Prósztéki, 2017, 322.

[51] Prósztéki, 2017, 329.

szerződések vagy akár az állam működőképességére. Az viszont érezhető, hogy a jogi vagy más szaknyelvi közérthetőség kérdésköre mindenképp újragondolásra érdemes e változások következtében. Még az állam működése is függ attól, hogy mennyire érti az állampolgár (mint az állam ügyfele) a jogszabályok ismeretéből következő teendőit. A Jó Állam Jelentés éppen azt hivatott mérni jól kidolgozott indikátorok segítségével, hogy mennyire működik jól (takarékosan, érthetően, ügyfélbarát módon, bürokráciamentesen) az Állam maga. A működést az abban közreműködők nagymértékben befolyásolják (kormánytisztviselők, vagy igazságügyi alkalmazottak). A jogi innováció és az erkölcs innovációja akár e méréseket is érintheti, fejlesztheti, hiszen ma már az is felvetődhet, hogy hozzájárulna-e egy digitális szövegértési indikátor a Jó Állam Jelentésben az állam hatékony működésének modern méréséhez?^[52] Hiszen a követendő, az állam, mint normaalkotó által létrehozott szabály közérthetősége valószínűleg tovább segíti annak követhetőségét, különös tekintettel az elektronikus ügyintézés irányába elmozduló jogalkotói innovációkra. Mindez a bizalom fenntartása révén a jogkövetést is erősíti.^[53] A digitális világban a közérthetőség előnyei számosak.^[54]

A társadalmi igény szülte új közösségi technikák és jogi szabályozásuk feszültsége

Mi az ember szerepe az automatizációval átítatott jogi döntésekben, az automata és akár algoritmusok, robotok által támogatott döntéshozatalban? Hogyan függhet össze a morál és a jogi szakmai specializáció? Átalakul-e és mikor a jogi szakma, a jogi szektor? Vajon hol húzódik az innováció gátló és támogató hatása közötti határ a jogalkotásban? A mára már elfogadott megosztott gazdaság újító megoldásai sem mindig vezettek eredményre a tradicionális jogelvek és erkölcsi alapelvek értelmezése során. Az AirBnB portál - egy online piactér, amin keresztül szálláshelyeket lehet kiadni és lefoglalni az interneten keresztül - azt írja, hogy „nem számít, hogy milyen otthont vagy szobát osztanál meg, az AirBnB segítségével egyszerűen és biztonságosan fogadhatod az utazókat. Teljes mértékben te szabad meg az elérhetőségedet, az áraidat, a házirendedet és a vendégekkel való kommunikáció módját.”^[55] Azt már nem írja, hogy mindeközben be kell tartani a hatályos lakásbérleti vagy a társasházi jogszabályokat és közösségi szabályozókat, alapszabályokat is, esetleg a helyi önkormányzatnál be kell jelenteni a tevékenységet.^[56] Az AirBnB online vállalkozás vajon ingatlanjogszt vagy infokommunikációs jogszt alkalmazzon? A francia hoteleket tömörítő lobbí - a hagyományos szabályozási és működési logika mentén - szeretne volna a bíróság-

[52] Kaiser, 2017.

[53] Boda, 2016, 842-844.

[54] Németh, 2019(a), 135.

[55] AirBnB, 2020.

[56] A rövid távú lakáskiadás vagy airbnb-zés szálláshely-szolgáltatási tevékenységnek minősül, amit annak megkezdése előtt az ingatlan helye szerinti polgármesteri hivatalban be kell jelenteni. Lásd: Terézváros honlapja, 2020.

gal megállapíttatni, hogy az AirBnb valójában egy ingatlankiadó vállalként működik, és az ezt szabályozó francia törvények alapján kellene szabályozni. Ezt a francia ügyvédek azzal indokolták, hogy az AirBnb nem csak összeköti a feleket (az ingatlan tulajdonosát és a szálláskeresőt), hanem egyfajta ingatlanközvetítőként is működik, ami az idegenforgalmi szolgáltatókkal szemben tisztességtelen versenyt jelent. Az Európai Bíróság ítéletében azonban kimondta, hogy az AirBnb egy „információs társadalmi szolgáltatás”, és elkülöníthető attól a szolgáltatástól, amihez kapcsolódik. Rámutatott arra is, hogy a bíróság rendelkezésére álló iratokban szereplő egyetlen adat sem mutat arra, hogy az AirBnb Ireland határozná meg a platformját igénybe vevő bérebeadók által kért bérleti díjak összegét vagy azok felső határát.^[57] Ebben az ügyben az újító szolgáltatás tényleges tartalma és működése, a hagyományos szabályok és intézmények összevetése révén történt meg az innováció jogi értékközpontú vizsgálata, amely egyre gyakoribb lesz a technológiai fejlődés korában.

„Az Ubernél olyan kultúrát építünk, amely mindenki helyes cselekvésre bátorít – legyen szó az utasokról, a sofőrökről vagy az alkalmazottakról... Olyan munkahelyet szeretnénk teremteni, amely mindenki számára befogadó, és olyan sokszínű, akárcsak a városok, ahol jelen vagyunk – ahol mindenki önmagát adhatja, és ahol a hitelesség erősségnek számít.”- olvasható az Uber utazást segítő vállalat oldalán.^[58] A kultúra, a helyes cselekvés, a hitelesség vagy a sokszínű nyitottság olyan erkölcsi értékek, melyek egyfajta marketing és PR eszközként megjelennek az innovatív (techóriás) vállalatok küldetésnyilatkozataiban is, és amelyek egyértelműen hatnak az ügyfelek vagy a potenciális munkavállalók döntéshozatalára, amikor a szolgáltatás igénybevételéről vagy az álláspályázat elfogadásáról van szó. Ugyanakkor - más országokhoz hasonlóan - a magyar jogalkotó úgy döntött, hogy az Uber innovációját nem engedélyezi, erről a szolgáltató az alábbi tájékoztatást adja weblapján: „Nehéz döntés volt a szolgáltatás felfüggesztése Budapesten, de nem volt más választásunk: meg kellett védenünk az engedéllyel rendelkező autós partnereinket attól, hogy az új, büntető jogszabály miatt elveszítsék jogosítványukat és autóik rendszámát... Az Uber hivatalos panasszal fordult az Európai Bizottsághoz, mivel meggyőződésünk szerint a hatályba lépett jogszabály sérti az uniós alapértékeket. A törvényt direkt úgy módosították, hogy az fenntartsa a taximonopóliumot a fogyasztók kárára, és megakadályozza az innovatív alternatívák elterjedését.”^[59] Ugyanakkor 2016 óta létezik közösségi gazdaságra vonatkozó európai menetrend, és az EU közleményében elismeri, hogy a közösségi gazdaság kiépítését szolgáló új üzleti modellek – ha kidolgozásuk és népszerűsítésük során felelősségteljesen járnak el – nagymértékben elő tudják mozdítani a munkahelyteremtést és a gazdasági növekedést az Európai Unióban is.^[60] Az innovatív vállalatok feszegetik a jogrendszerek határait,

[57] Napi.hu, 2020.

[58] Az Uber honlapja, 2020.

[59] Uber, 2016.

[60] Europa.eu, 2020.

amelyek e korszakváltásban erkölcsi megújulásra is kényszerülnek a jog adaptációja során a számtalan új megoldandó tényállás miatt.

Az Uber példáján látható, hogy az eltérő nemzeti szabályozók a világban nem egységesek (a világ számos országában e szolgáltatás engedélyezett), míg a megosztott gazdaság globális, határokon átívelő és digitális is. Mind az Airbnb-t, mind az Uber-t üzemeltető és fejlesztő technológiai vállalkozások munkáját jogászok is segítik, akik valamennyien a tisztesség, a szakmaiság, a jóhiszeműség közös értékei mentén nyújthatnak szakmai támogatást az etikus és jogszerű működés érdekében. Ugyanakkor nem létezik „globális jogszerűség” vagy „világ-etika”. E vállalatok által felvetett nemzeti jogi szabályozási kérdések – melyek eltérő kulturális és jogi hagyományokon alapulnak, és amelyek teljeskörű ismerete jelentős kihívást okoz a globális digitális vállalatok működését támogató jogi hivatásrendek számára is – jól példázzák a digitális és adatalapú új gazdasági megoldások jogi és erkölcsi kihívásait. Az sem véletlen, hogy a hosszú előkészítő folyamat máig nem vezetett el ahhoz, hogy egy egységes digitális adásvételi normarendszer jöhessen létre az Európai Unióban, az unión belüli jogrendszerek és nemzeti szokások különbségei következtében. Pedig az unió valamennyi tagja törekszik az egységes digitális piac akadálymentesítésére.^[61]

Számos aktuális kérdést igyekezett e tanulmány az innováció, az erkölcs, a jogi (jogászi) etika szempontjából megvizsgálni. És bár egyes hagyományos erkölcsi értékek szavatossági ideje akár hosszúnak is tűnhet, az innováció bármikor érvénytelenítheti azokat. Talán szükség lehet egy új, közös etikára is, kifejezetten konszenzusos alapon újragondolva az emberiség eddig bevált közös erkölcsi normáit.^[62] Az athéni demokráciában bravúrosan összehangolták az egyén és a közösség érdekeit, ugyanakkor a bukás okai közt a napjainkban is hangsúlyossá váló önzés, nagyravágás vagy korrumpálhatóság egyaránt megtalálható volt.^[63] Az etikai elvek szöveges megfogalmazásai talán napjainkban sem annyira hatékonyak, mintha szimbólumok, képek, humoros tanmesék adnák át a tanulságot, a következtetést, melyet mindenki maga vonhat le a saját számára (hasonlóan anno Hérakleitosz rébuszokban való fogalmazása hatásához).^[64] Ezért is nehéz a dolga a szövegekkel, írott tartalmakkal apelláló jogtudománynak, ugyanakkor lehetőségként is tekinthetünk a technológiai fejlődéssel együtt járó írásbeli, strikt tartalmak lazulására, a kommunikációs módok megváltozására, napjainkban a képi tartalmakkal való információcsere előretörésére.^[65] Még akkor is, ha ma is

[61] European Council, 2020.

[62] Végh kiemeli: „...egy pusztán vallási alapokon álló etika önmagában nem töltheti be az új univerzális etika szerepét, mert a vallások általános elfogadottsága és »közös nevezője« nem elég nagy.” (Végh, 2017, 3402.)

[63] Szoboszlai-Kiss, 2018, 15.

[64] Szoboszlai-Kiss, 2018, 42.

[65] Ld. a közösségi médiák, pl. Instagram képközpontú kommunikációjának is, amely ugyanakkor a jogi szövegek internetes közlésében egyenesen negatív hatással lehetnek a megértésre, a jogkövetésre. És napjaink banki szolgáltatói már digitálisan szóbeli szerződéskötésről is beszélnek (ld. a Cofidis gyakorlatát és közösségi média kampányait is).

nehéz annak a kérdésnek eldöntése, hogy az elemző filozófiai, erkölcsi tanítások vagy az interaktív műalkotások (színház vagy más képi megjelenítések stb.) a hatásosabb etikai nevelők, akár a jogot követni kényszerülő állampolgár vagy akár a jogot készítő és alkalmazó jogász hivatásrendek tagjai számára.^[66]

ÖSSZEGZÉS

Napjainkban az erkölcsre jelentős nyomást gyakorol az emberiség fejlődése során a határokat átszelő technológiai és globális közösségi innováció. Hiszen a joghézagok (hiányos vagy az új megoldásokra és tényállásokra nem értelmezhető szabályok) vagy a nem létező, de megalkotandó jövőbeli szabályzók hiányának időszakában a szabályozást gyakran megelőző gyors újító megoldások alkalmazási kényszerében erkölcsi alapú ítéletet kell hozni egy-egy innováció betiltása vonatkozásában (amely egyúttal annak eldöntése is, hogy a hiányzó szabályt nem kell megalkotni).

Tradicionális és innovatív etika kettőssége bontakozott ki napjainkban. A jogász foglalkozások más szakmáktól, hivatásoktól eltérő jogokat és kötelezettségeket tartalmazhatnak, melyek akár társadalomformáló technológiai innovációt támogató multinacionális szervezetek szolgálatát is jelentik. Érdeemes e sajátosságokat a 21. századi etikai kihívások szemszögéből is megközelíteni a jogászképzésben is. Az EU jogalkotása is számos olyan kihívással foglalkozik, melyeknek nemcsak jogi, hanem erkölcsi aspektusai is felmerülnek. A jogászságnak agilis módon érdemes reagálnia a hivatásrendeket érintő technológiai és etika kihívásokra a jog – akár korszakváltós - adaptációja érdekében, ugyanakkor szakmai erkölcsi köteletség is az innováció támogatása és az új jelenségeket övező normatív, tudományos vagy technológiai, műszaki ismeretek szükséges mértékig történő elsajátítása. A technológia és az erkölcs innovációja kölcsönös hatásban áll egymással, és a környezetvédelem, a fenntartható működési megoldások, digitális írástudás generációktól független folyamatos fejlesztése, mint aktuális követelmény és a társadalmi felelősségvállalás szem előtt tartása is új jelenségként fűződik a tradicionális etikai kihívásokhoz, a közszolgálatot vagy közfeladatellátást végző jogász illetve jogi közreműködő hivatásrendek körében is. A digitalizáció egy egyirányú utcának tűnik, amelyben a KRESZ szabályai szerint tolatni tilos, a hátramenet pedig csak a többiek akadályoztatása nélkül megengedett.^[67]

[66] Szoboszlai-Kiss megállapítja, hogy talán a filozófiailag műveltebbek nyitottak a szöveges tanításokra is, az átlagember számára pedig könnyebb műfaj a képi megoldásokat alkalmazó közvetítés (Szoboszlai-Kiss, 2018.).

[67] 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet 33.§ (2) bek.

IRODALOM

- Airbnb.hu. (Elérhető: <https://www.airbnb.hu/host/homes>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Az Európai Unió Tanácsa: Európai digitális egységes piac. (Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/digital-single-market/>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Belényesi Pál (2016): Digitális és technológiai piacok közgazdasági kérdései. In: Tóth András (szerk.): *Technológia és Jog, Új globális technológiák jogi kihívásai*. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest (2016).
- Bircher Nándor (2018): A modern technológiák kérdései etikai, keresztény szempontból. In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai*. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest.
- Boda Zsolt (2016): Bizalom, legitimitás és jogkövetés. In: Jakab András - Gajdusчек György (szerk.): *A jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Boóc Ádám (2018): Az online szerződéskötés magánjogi problémái, In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai*. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest.
- Deli Gergely (2018): A titkosság alakváltozásai: A virtuális magánszféra és az emberi méltóság. In: *Acta Humana: Hungarian Centre for Human Rights Publications*. 2018/1. szám. Nemzeti Közszoigálati Egyetem, Budapest.
- Digital Hungary: A fogyasztók mindent azonnal akarnak és még jól is akarják érezni magukat – meg tudsz nekik felelni? (Elérhető: <https://www.digitalhungary.hu/marketing/A-fogyasztok-mindent-azonnal-akarnak-es-meg-jol-is-akarjak-e-rezni-magukat-meg-tudsz-nekik-felelni/9226/>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Eörsi Gyula (1975): *Összehasonlító polgári jog*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Eszteri Dániel (2015): *A mesterséges intelligencia fejlesztésének és üzemeltetésének egyes felelősségi kérdései*. (Elérhető: <http://real.mtak.hu/97079/>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Europa.eu: A közösségi gazdaságra vonatkozó európai menetrend. (Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_16_2001. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Földesi Tamás (2017): Jogászti etika. In: *Jog – Állam – Politika*, 2017. évf. 1. szám. Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr.
- Kaiser Tamás (szerk.) (2017). *Jó Állam Jelentés*. Dialog Campus, Budapest.
- Klein Tamás – Tóth András (2018): A robotika egyes szabályozási kérdései. In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai*. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest.
- Kun Attila (2018): A digitalizáció kihívásai a munkajogban. In: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai*. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest.
- Magyarország bíróságai. (Elérhető: <https://birosag.hu/digitalis-birosag> (A letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Magyar Zoltán Közigazgatási Fejlesztési Program. (Elérhető: https://infoter.hu/attachment/0011/10551_magary_program.pdf. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Mesterséges Intelligencia Elektronikus Almanach 26.3 (Elérhető: http://project.mit.bme.hu/mi_almanach/books/aima/ch26s03. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Molnár László (2008): A nanotechnológiai etikai problémáiról. In: *A természettudományok, a technika és az orvoslás tárgyi és épített emlékei*. Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest.

- Nagy Zsolt - Tóth Judit (2017): *Jogászti etika és felelősség*. SZTE Állam és Jogtudományi Kar, Szeged.
- Napi.hu: Fontos győzelmet aratott az Airbnb. (Elérhető: https://www.napi.hu/magyar_vallalatok/fontos_gyozelmet_aratott_az_airbnb.697137.html. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Németh Gabriella (2017): Az igazságügybe vetett közbizalom etikai keretei az igazságügyi szakértők, az állami szakértők, az állami végrehajtók és a hiteles tolmácsok és fordítók hazai működési modelljében. In: Sántáné, Szakály Zsuzsanna (szerk.): *A „Jog, erkölcs, etika” tanulmánykötet*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Németh Gabriella (2019): A közérthetőség etikájának jelentősége a jogalkotásban és a sablonizált szerződési feltételekben. In: Szoták Szilvia (szerk.): *Az állami fordítószoftár 150 éve*. OFFI Zrt, Budapest.
- Németh Gabriella (2019): Az (automatizálható) online általános szerződési feltételek jogfogyasztói hatásai. In: Gellén, Klára (szerk.): *Gazdasági tendenciák és jogi kihívások a 21. században*. Iurisperitus Kiadó, Szeged.
- Németh Gabriella (2019): *Általános szerződési feltételek az online térben: a sztenderdizált, elektronikus és automatizálható szerződéskötés kihívásai a magyar jogban*. PhD értekezés. Széchenyi István Egyetem, ÁJK, Győr.
- Németh Gabriella: Általános szerződési feltételek az online térben: a sztenderdizált, elektronikus és automatizálható szerződéskötés kihívásai a magyar jogban c. doktori értekezéshez. (Elérhető: <https://doktiskjog.sze.hu/downloadmanager/details/id/35686/m/3620>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Prószéki Gábor (2017): A számítógép, az elektronikus kommunikáció és az internet hatása. In: Tolcsvay Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Sárközy Tamás (2011): A jog szerepe a gazdaságban. In: *Magyar Tudomány*, 2011/5. szám. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Szoboszlai-Kiss Katalin (2018): *Alvó demokrácia*. Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr.
- Tereźváros honlapja: Mit kell tennie ahhoz, hogy VI. kerületi lakása Airbnb-szállás lehessen?. (Elérhető: <https://www.terezwáros.hu/kozlemenyek/mit-kell-tennie-ahhoz-hogy-vi-kerületi-lakasa-airbnb-szállás-lehessen>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Uber: Kezdőlap. (Elérhető: <https://www.uber.com/hu/hu/about/>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Uber: Tovább küzdünk Budapestért. (Elérhető: <https://www.uber.com/hu/newsroom/tovabb-kuzdunk-budapestert/>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Uzetem.hu: A Codifis a hangalírás bevezetésével forradalmasítja a hitelfelvételt. (Elérhető: <https://uzetem.hu/hitel/a-cofidis-a-hangalairas-bevezetesevel-forradalmasitja-a-hitelfelvételt>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Végh András (2017): Technológia kontra etika, búcsú a paradicsomtól. In: *Koinónia*, 2017, 24. évf., 3. szám.
- Wikipedia – Cyberethics. (Elérhető: <https://en.m.wikipedia.org/wiki/Cyberethics>. Letöltés ideje: 2020.02.20.).
- Zódi Zsolt (2014): A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben. In: *MTA Law Working Papers*, 2014/1. szám. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

HIVATKOZOTT JOGI NORMÁK

- Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL)).
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.
- 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről 3.§ (1) bek.
- 2015. évi CCXXII. törvény - az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól 9.§ (1) bek. b) pont.
- 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 109. §.
- 7/2014. (XI. 14.) IM utasítása az Igazságügyi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról.